

RAPPORT

Superhjältar i det tysta

Om att ställa upp som familjehem

2009-06-24

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Inledning.....	6
2. Att ställa upp som familjehem	7
”Vi vill hjälpa till”	7
Det bästa med att vara familjehem.....	8
Och det svåraste... ..	8
Att orka och kunna hantera alla känslor.....	8
Relationen till de biologiska föräldrarna.....	9
När svåra problem uppstår	10
Socialtjänsten och familjehemmen.....	10
Positiva erfarenheter.....	11
Negativa erfarenheter	12
Ett familjehem anpassat till barnets behov.....	12
Brist på familjehem	13
Rekrytering av familjehem.....	13
De ekonomiska villkoren för familjehemmen.....	14
Åsikterna går isär om villkoren.....	15
Uppföljning och tillsyn.....	16
Stöd till barnet från skola och BUP.....	17
Föräldrarätten kontra barnets rättigheter	18
Vårdnadsöverflyttningar.....	18
Adoption.....	19
Socialtjänstens förutsättningar	20
3. Folkpartiets slutsatser och förslag	22
4. Referenser.....	28

Sammanfattning

Folkpartiets riksdagsledamöter har under mars och april 2009 haft ett 50-tal möten runt om i landet om hur det är att vara familjehem. Vi har träffat fler än hundra personer som antingen själva är familjehemsföräldrar, eller som arbetar med familjehemssekreterare, familjehemskonsulenter eller socialsekreterare. Syftet har varit att lyssna på dem som i det tysta gör stora insatser för samhällets kanske allra mest utsatta barn. Vilka möjligheter och problem möter de i sin vardag?

I våra möten med familjehemsföräldrar har vi slagits av deras värme och engagemang för barn som far illa. Många har inspirerats av andra i sin närhet att öppna sitt hem för barn som inte längre kan bo med sina föräldrar. De beskriver att det ger energi att kunna hjälpa andra och att barnen och ungdomarna ger så mycket tillbaka.

Att ta emot ett främmande barn med svåra upplevelser bakom sig är ingen lätt uppgift. Familjehemsföräldrarna och dem som arbetar professionellt med familjehem berättar att det svåraste är att orka och att kunna hantera alla känslor. Familjehemsföräldrarna måste klara att hantera sina egna känslor och tvivel. ”Barnen måste känna att man orkar stå kvar”, säger en familjehemsmamma vi träffat. Familjen måste också kunna möta barnets känslor, när barnet mår dåligt eller längtar starkt efter sin mamma och/eller pappa. Relationen till de biologiska föräldrarna kan vara besvärlig. Här har socialtjänsten en viktig roll att spela.

Familjehemsföräldrarnas erfarenheter av stöd från socialtjänsten varierar. Skillnaderna är stora mellan olika kommuner. Några är mycket nöjda. De upplever att de fått utbildning innan de åtog sig uppdraget och att de får all den uppbackning och det stöd de behöver. Andra är kritiska. De upplever att de inte får tag i ansvarig handläggare. Långtifrån alla kommuner tycks ha jourtelefon, eller andra möjligheter att nå ansvarig socialtjänst efter kontorstid. Många socialsekreterare och familjehemssekreterare säger själva att de inte hinner följa upp sina familjehemsplacerade barn ordentligt. ”Utredningar får ta både tid och pengar, men när barnen sedan blir placerade så släpper man dem”, säger en socialsekreterare. En annan berättar att i deras kommun får familjehemmen bara handledning när det verkligen krisar.

Det råder stor brist på familjehem. Det gör att många barn placeras för länge i jourhem, att bra familjehem övertalas att ta emot fler barn än vad som egentligen är optimalt och att socialtjänsten har få familjer att välja mellan när de ska matcha barn med rätt familj.

Många pekar på brister i de ekonomiska villkoren för de familjer som ställer upp som familjehem. Ett annat allvarligt problem som såväl familjehemssekreterare, socialsekreterare och familjehem lyfter är föräldrarätten kontra barnets rättigheter. Svåra och uppslitande situationer kan uppstå när ett barn har knutit an till familjehemsföräldrarna och de biologiska föräldrarnas situation normaliserats så pass att de kräver att barnet ska flytta hem igen. Få överflyttningar av vårdnaden från de biologiska föräldrarna till familjehemmet sker, trots att det i många fall vore till barnets bästa. Många familjehem är rädda att ta det steget för de förlorar allt praktiskt stöd från den placerande kommunen då. Goda exempel finns, t ex Landskrona, som fortsätter stödja barnet och familjehemmet även efter en vårdnadsöverflyttning. Adoption är ännu mer ovanligt.

Folkpartiet vill lyfta fram det viktiga uppdrag som familjehemmen utför för alla de barn som inte kan bo tillsammans med sina föräldrar. Många av dessa barn bär på svåra upplevelser av omsorgssvikt. Fler familjehem behövs. De familjer som ställer upp som familjehem måste få tillräckligt stöd, uppbackning och handledning. Varje kommun måste leva upp till sina

åtaganden gentemot de placerade barnen i sin kommun. Det är ett politiskt ansvar att se till att varje placerat barn får sina behov och rättigheter tillgodosedda.

I rapporten presenterar folkpartiet ett antal förslag som syftar till att stärka vården av de barn som placeras i familjehem. Se avsnitt 3 i rapporten. Bland förslagen återfinns:

- **Uppmärksamma och visa familjehemmen uppskattning.** Familjehemmen ska självklart ha rimlig ersättning för sitt svåra uppdrag och all möjlig uppbackning från socialtjänsten. Men dessa vardagshjältar borde också få mer uppskattning för sina stora insatser för barn i utsatta situationer. Ett sätt att visa kommunens familjehem uppskattning är att t ex årligen bjuda in till en trevlig middag. Det finns också kommuner som ordnar festliga specialarrangemang för placerade barn och familjehem på t ex badhuset, djurparken eller nöjesfältet.
- **Regeringen bör ta initiativ till en nationell rekryteringskampanj för fler familjehem.** Många kommuner har svårt att klara rekryteringen av familjehem på egen hand. Många familjer ser sig inte som möjliga familjehemsföräldrar, utan tror inte att de är bra nog. Norge har positiva erfarenheter av nationella kampanjer för att få fler familjer intresserade av att ställa upp som familjehem. Vi bör dra lärdom av detta. Staten och Sveriges kommuner och landsting bör ta ett gemensamt ansvar för information om familjehem och för att genomföra återkommande nationella rekryteringskampanjer för fler familjehem.
- **Barn ska ha rätt till långsiktig trygghet och inflytande över var de ska bo.** Trots att barnets bästa ska sättas i främsta rummet är föräldraperspektivet starkt i socialtjänstens arbete. Folkpartiet lägger flera förslag som syftar till att barn som varit placerade i en familj länge i större utsträckning måste kunna få sina familjehemsföräldrar som permanenta vårdnadshavare. Det behöver inte betyda att trådarna till de biologiska föräldrarna kapas. Barnet har rätt till sitt ursprung. Men barn måste ha rätt till långsiktig trygghet och förutsägbarhet i sina liv.
- **Rätt till tjänstledighet och deltid bör införas för den som åtar sig uppdraget som familjehem.** Vår utgångspunkt är att samhället i största möjliga mån ska underlätta för familjehem att under rimliga villkor ta sig an detta viktiga samhällsuppdrag. Många av de placerade barnen har stora behov av vuxenstöd och i många fall behöver åtminstone en av familjehemsföräldrarna gå ner i arbetstid, eller kanske till och med avstå från arbete.
- **Förbättra familjehemmens ekonomiska trygghet.** Dagens villkor i trygghetssystemen är inte avpassade efter familjehemmens ekonomiska situation. Familjehemsföräldrar som måste sluta arbeta för att möta ett placerat barns behov förlorar sin rätt till A-kassa. Den som tar hand om ett placerat spädbarn får ingen föräldrapenning, eller annan inkomstrelaterad ersättning. Regeringen bör göra en översyn av familjehemmens villkor i trygghetssystem.

1. Inledning

I många barns liv finns det både vardagshjältar och superhjältar. Vi vill lyfta fram en grupp vardags- och superhjältar som i det tysta gör stora insatser för samhällets kanske allra mest utsatta barn. Vi talar om de familjer som väljer att öppna sitt hem och sin famn för barn och ungdomar som av olika skäl inte längre kan bo kvar med sina egna föräldrar. Att vara familjehem är långtifrån ett enkelt uppdrag.

Kunskap om barn placerade i familjehem finns att hämta i forskning och myndighetsrapporter. I det idéarbete folkpartiet har bedrivit det senaste året kring barns situation har vi haft ambitionen att ta del av den kunskap som finns och dra politiska slutsatser.¹ Men i det politiska arbetet är det viktigt att också direkt möta människor med egna erfarenheter. Vilka möjligheter och problem möter de i sin vardag?

Folkpartiets riksdagsledamöter har därför under mars och april 2009 haft ett 50-tal möten runt om i landet om hur det är att vara familjehem. Vi har träffat fler än hundra personer som antingen själva är familjehemsföräldrar, eller som arbetar med familjehemsvård som familjehemssekreterare, familjehemskonsulenter eller socialsekreterare.

Syftet har varit att lyssna. Vi har velat ta reda på hur de ser på att vara familjehem, vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra. Vi har ställt en rad frågor till dem vi har mött. De har bland annat handlat om vilket stöd familjehemmen får. Vad kan göras för att rekrytera fler familjehem? Och vad kan vi politiskt göra för att placerade barn ska ha det så bra som möjligt?

De svar vi har fått har vi sammanställt i den här rapporten, som är skriven av Karin Liljeblad, utredare på folkpartiets riksdagskansli. Rapporten gör inga anspråk på vetenskaplighet, eller på att ge en heltäckande bild av familjehemsvården. Rapporten speglar den bild vi har fått av att möta ett antal familjer och professionella kring barn placerade i familjehem. En viktig röst saknas, de placerade barnens egen. För den som vill veta mer om hur placerade barn själva upplever sin situation vill vi rekommendera Rädda Barnens bok *”Rakt från hjärtat – Tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård”*.

Det finns välfungerande familjehem som förmår ge barn som farit illa all den trygghet, värme och den omsorg som varje barn har rätt till. Vi är medvetna om att det också finns familjehem där det inte fungerar lika bra. Det finns tyvärr också familjehem där barnen far illa. Vi vet att socialtjänsten på många håll ger gott stöd och handledning till sina familjehem i deras ofta svåra uppdrag. Och på andra håll i landet skulle detta behöva utvecklas mycket mer.

Våra möten med familjehemsföräldrar, socialsekreterare och familjehemssekreterare i olika delar av landet har gett oss ökade insikter om familjehemsvården. Vi har mött många varma människor med ett brinnande intresse för barn i utsatta situationer. Med engagemang har de delat med sig av sina erfarenheter, sina tankar och förslag till förbättringar av familjehemsvården. Vi vill tacka alla vi mött för att ni delat med er av era tankar!

Johan Pehrson
Gruppledare för folkpartiet liberalerna i riksdagen

¹ Se folkpartiets rapporter *Ansvar för de glömda barnen – om barn placerade i samhällets vård* och *Se till mig som liten är*.

2. Att ställa upp som familjehem

Några av de familjer vi har mött har lång erfarenhet av att vara familjehem och har genom åren tagit emot många barn, av vilka en del i dag är vuxna. Andra har varit familjehem endast en kortare tid.

Flera av familjerna började som kontaktfamiljer. Att vara kontaktfamilj innebär att familjen öppnar sitt hem för barn som socialtjänsten av olika skäl bedömer behöver komma hemifrån till exempel varannan, eller var tredje helg. De har sedan tagit steget att ställa upp som familjehem.

Några av de familjehemsföräldrar vi mött är jourhem. Det innebär att familjen är beredd att ta emot barn och ungdomar som behöver tas om hand omedelbart. I ett jourhem stannar barnet en kortare tid tills barnet antingen kan återvända hem till sina föräldrar, eller få en längre placering i ett familjehem, eller på en institution.

En av jourhemsföräldrarna poängterar att ”man måste tycka om människor och deras olikheter för att passa som familjehem och låta det bli en naturlig del av livet. Som jourhem kan man inte bara sitta hemma och vänta på om telefonen ska ringa eller inte. Man måste leva som vanligt, men vara beredd att ställa om och vara flexibel. När telefonen ringer strömmar adrenalinet till och man förbereder sig för mötet med en ny situation. Inget fall är det andra likt.”

”Vi vill hjälpa till”

I våra möten med familjehemsföräldrar har vi slagits av deras värme och starka engagemang för barn. En gemensam bild framträder av varför familjehemsföräldrarna tar emot barn i utsatta situationer i sina hem. De berättar alla att de är intresserade av andra människor och vill hjälpa till när de kan. De känner engagemang för barn som far illa och vill göra en insats. En familjehemsförälder säger att ”hela samhället måste ta ansvar för barn som far illa. Min familj bidrar genom att öppna vårt hem för behovande.”

En kvinna, vars familj under årens lopp tagit emot fem olika barn, berättar att det första barnet som flyttade till familjen var släkt med dem. Tolv år senare var det en familjehemskampanj i tidningen och familjens då 14-åriga son puffade på familjen att ställa upp som familjehem igen.

En av familjerna hade mycket lång erfarenhet och hade tagit emot ett stort antal barn i sitt hem. Det yngsta barnet var nu nio år och de hade tagit hand om honom sedan han föddes. Deras avsikt är att följa honom tills han blev vuxen, men att inte ta emot fler barn. ”Vi vill kunna alla våra barnbarn vid namn, så vi är inte beredda att ta emot fler barn nu.”

Flera familjehemsföräldrar har inspirerats av andra människor i sin närhet att ta ansvar för barn som behöver få komma till en familj. Några hade själva växt upp tillsammans med placerade barn i sin familj. I en annan familj fanns en moster som hade fosterbarn. Engagemanget för samhällets mest utsatta barn kan sägas ha gått i arv.

Det bästa med att vara familjehem

Vi frågade familjerna vad som är det bästa med att vara familjehem. Familjehemsföräldrarna berättar med engagemang att de kommer andra människor nära. En förälder säger att "min insats betyder mycket för en skör grupp i samhället - barnen". En annan beskriver den energi och de starka känslor det ger att kunna hjälpa. En tredje betonar att barnen och ungdomarna ger så mycket tillbaka.

En av familjehemsföräldrarna berättar om glädjen när det sker framsteg och om känslan av att lyckas. Hon gav som exempel att ett barn, som är placerat i hennes familj sedan ett halvår tillbaka, nu går till skolan varje dag.

Att ta emot ett barn i familjen ger också anledning till reflektion om vem man själv är och hur den egna familjen fungerar. "Man lär sig mycket om sig själv. Man blir varse om sina egna regler i familjen som man tidigare inte funderat över. Man kommer andra människor nära. Relationen till sin partner förbättras. Det blir en ömsesidighet i relationen."

En kvinna poängterar att det påverkar hela familjen positivt att vara familjehem. De egna barnen får perspektiv på tillvaron.

Och det svåraste...

Att ta emot ett främmande barn i sitt hem som kan bära på svåra upplevelser av omsorgssvikt och ha komplexa problem är ingen lätt uppgift. Nedan pekar vi på några av de svårigheter som familjehemmen, socialsekreterarna och familjehemssekreterarna tagit upp i våra samtal med dem.

Att orka och kunna hantera alla känslor

En familjehemsmamma säger att "man måste vara klar över att barnen ibland kommer att vara värre än de värsta. Barnen kommer att testa. Familjehemmet måste ha insikten om det. Barnen måste känna att man orkar stå kvar".

Flera socialsekreterare och familjehemssekreterare menade att det allra svåraste för ett familjehem är just att orka. De flesta familjer vill se resultat, även om det ibland är undermedvetet. De vill uppleva att det går bättre för barnet eller den unga. Och det gör det långt ifrån alltid. Tvärtom så går ju många placerade barn till och med tillbaka i utvecklingen. Och många barn testar verkligen familjens gränser. Ofta har familjerna stora krav och förväntningar på sig själva som familjehem att åstadkomma något, även om det ofta är lite diffust vad de tänker sig att det är. När förväntningarna inte uppfylls så väcker det frustration och förtvivlan.

"Klarar jag det här?"

Det kan vara svårt att hantera alla sina egna känslor. "Det finns stunder då en familjehemsförälder får fruktansvärt dåligt samvete och fylls av stort tvivel. Har jag gjort rätt? Vem är jag att klara av det här?"

En familjehemssekreterare säger att ibland måste familjehemsföräldrarna "lägga känslorna åt sidan och sätta på hjärnan". Hon underströk att barnen inte har någon glädje av att

familjehemmet tycker synd om dem. Vad de behöver är värme och närhet, men också att familjehemsföräldrarna kan sätta gränser och tänka långsiktigt vad som är rätt.

De egna känslorna handlar också om svårigheten att både knyta an till barnet, men ändå vara beredd att släppa taget igen. En jourhemsförälder beskriver hur svårt det var i början när barnen skulle flytta vidare, ”men efter så många år med så många barn har vi lärt oss att hantera känslorna.” Jourhemsmamman berättar om hur svårt det var att släppa familjens första jourbarn som de hämtade från BB och blev väldigt fästa vid. ”Min man och jag diskuterade om flickan skulle bo kvar hos oss. Efter långa diskussioner och många avväganden bestämde vi oss för att fortsätta hjälpa fler barn i stället. Men det är svårt när man blir fäst vid dem.”

Barn som längtar eller mår dåligt

Familjehemmet måste också ha förmåga att möta barnets känslor. ”Det svåraste är när barnen mår dåligt”, säger en familjehemsmamma. ”Att hitta nyckeln till det svåra. Men man måste stå ut med att barnen mår dåligt. Att man får vara arg färdigt och ledsen färdigt.”

Familjehemsgruppen som vi mött i en kommun menar att det är mycket ovanligt att barn flyttar tillbaka till sin biologiska familj. ”Försvinnande få flyttar tillbaka”. Men ofta har barnet en dröm om att komma hem till sin mamma igen, vilket utsätter relationen till familjehemmet för press. Ju äldre barnet blir och ju senare de har placerats, desto vanligare att barnen längtar tillbaka hem.

De egna barnen

Familjehemsföräldrarna måste också kunna hantera balansen mellan egna biologiska barn och placerade barn. Konflikter mellan de egna barnen och de placerade barnen förekommer. Flera socialsekreterare berättar att de försöker se till att det placerade barnet är yngst i familjehemmet. Det gör det lättare att tillgodose barnets behov och minskar risken för friktion i förhållande till de biologiska barnen. I svåra stunder kan de mörka tankarna ändå komma – ”är det rätt mot mina biologiska barn att ge så mycket av min tid till de placerade barnen?”

Relationen till de biologiska föräldrarna

Att de biologiska föräldrarna har missbruksproblem, allvarlig psykisk ohälsa eller på andra sätt brister i omsorgen om sitt barn är oftast själva grunden för omhändertagandet. Inte desto mindre har barnet, utifrån barnets bästa, rätt till kontakt med sina biologiska föräldrar under placeringen. För barnets skull är det viktigt att relationen mellan familjehemmet och de biologiska föräldrarna fungerar så problemfritt som möjligt. Här har socialtjänsten en viktig roll att spela.

Flera av familjehemsföräldrarna tycker att relationen till de biologiska föräldrarna kan vara svår. Den bilden bekräftas också av de familjehems- och socialsekreterare som vi pratat med. Det kan handla om biologiska föräldrar som är arga, ledsna och upprörda och kommer med anklagelser och hotelser. En del föräldrar reagerar genom många och svåra telefonsamtal som kan leda till konflikter. Vanligen brukar det gå över, säger en erfaren familjehemsmamma. Det gäller att ha förståelse för den särskilda problematik som ligger i att en biologisk mamma kan uppleva att hon är ”underkänd” som mamma, medan familjehemsmamman anses som ”godkänd”. Och att få ett bra stöd från socialtjänsten i relationen med de biologiska föräldrarna.

Flera socialsekreterare och familjehemssekreterare poängterar vikten av att socialtjänsten aktivt försöker stötta de biologiska föräldrarna som ofta hamnar i kris när deras barn

omhändertas. Inte minst viktigt är det för barnets skull. Om inte de biologiska föräldrarna får stöd kan det sabotera för barnet.

Den osäkerhet som ibland finns om hur länge barnet ska vara placerat i familjehemmet skapar ytterligare svårigheter i relationerna mellan barn, biologiska föräldrar och familjehemsföräldrar. En socialsekreterare pekade på att det gäller att både knyta an och samtidigt vara beredd att släppa.

En familjehemsmamma poängterar att hon unnar barnen en god relation med sina biologiska föräldrar. Men ibland blir barnen så besvikna. Hon berättar som exempel att barnet ser fram emot att träffa sin mamma en helg och är glad och skuttar omkring. När flickan kommer tillbaka är hon trött och hänger med huvudet – är besviken. ”Mamma ville bara titta på TV.”

En annan familjehemsförälder berättar om oron hon känner när barnet åker hem till föräldrar som i vissa fall vare sig ger dem mat eller annat, eller som till och med missbrukar när barnet är där. Det borde stå alldeles klart att under sådana omständigheter ska barnets umgänge med sina biologiska föräldrar inte ske. Barnets bästa ska alltid sättas i främsta rummet.

Ett familjehem tar upp den svåra situation som uppstår när barnet inte vill träffa sin biologiska förälder. Hon berättar att den biologiska pappan till ett barn placerat i deras familj är pedofil. Han har dock inte förgripit sig på sin dotter. Barnet vill inte träffa sin pappa. Hon mår dåligt flera veckor innan det är dags.

När svåra problem uppstår

Flera av familjehemsföräldrarna har upplevt svåra situationer. I ett par fall handlade det om trasiga tonåringar som desperat försökt ta livet av sig. En annan familjehemsmamma berättar om den svåra oro hon känt när någon av de ungdomar som bott i hennes familj har ”dragit”. Då har hon åkt runt med bilen på natten och letat, utan att veta var flickan eller pojken har tagit vägen.

En annan familjehemsförälder säger att det allra svåraste är när man inser att man inte kan hjälpa längre, att man inte räcker till. Familjehemmet kan hamna i så komplexa situationer och möta barn med så svåra problem att det krävs professionell hjälp.

Socialtjänsten och familjehemmen

Innan ett barn placeras i ett familjehem ska socialnämnden i kommunen ha utrett familjens lämplighet. Kommunen har också ansvar att ge den familj som åtar sig ett uppdrag som familjehem det stöd i form av utbildning och handledning som uppdraget kräver.

I vissa kommuner kan det vara samma socialsekreterare som placerade barnet som också ger stöd till familjehemmet. I andra kommuner finns det särskilda familjehemssekreterare eller familjehemskonsulenter anställda som rekryterar, utreder och handleder familjehemmen. I ytterligare andra kommuner anlitar socialtjänsten företag som rekryterar, utreder och handleder familjehem.

Socialnämnden i kommunen har också ansvar att följa upp hur barnet har det i familjehemmet. Var sjätte månad ska vården övervägas. Den ansvariga socialsekreteraren ska ha personlig kontakt med barnet minst en gång i halvåret. Ibland behövs betydligt tätare

kontakt än så, t ex för mindre barn. Det är socialtjänstens ansvar att upprätta en vårdplan, samt sedan den 1 april 2008 också en genomförandeplan tillsammans med barnet, barnets föräldrar och familjehemmet.

Familjehemmen tar hand om barn och ungdomar som farit illa, som ofta har komplexa problem och stort behov av stöd. Kontakten med barnets föräldrar kan också vara svår, vilket vi har beskrivit ovan. Det är därför viktigt att familjehemmet får ett gott stöd från socialtjänsten. Som en familjehemsmamma beskriver det: ” Bra stöd och kontakt mellan familjeenheten/kommunen och familjehemmet är avgörande för att inte placeringen av ett barn ska avbrytas i onödan.” En annan säger att ”kontakten och stödet från socialtjänsten är viktig. Vi är ju egentligen utbildade medmänniskor som får lita till vårt sunda förnuft.”

Familjehemsföräldrarna betonar vikten av att kunna få akut stöd och hjälp när man behöver det. De behöver också kontinuerlig handledning i sitt uppdrag, samt kontinuerlig kontakt med socialsekreterare och/eller familjehemssekreterare. De kan också behöva hjälp av socialtjänsten när det gäller andra kontakter kring barnet, såsom skolan och BUP.

Hur väsentligt stödet från socialtjänsten är för familjehemmen kan illustreras av en röst från en familjehemsmamma som säger att ”inför en ny placering tittar vi inte på barnets behov, utan på vilken familjehemssekreterare vi får. Nu har vi barn placerade från tre kommuner och tre bra familjehemssekreterare.”

En jourhemsförälder poängterar att det måste finnas ett fungerande samspel mellan socialtjänsten, familjehemmet och den unga. ”Vi är alla till för att hjälpa. Det får inte bli ett spel där socialtjänsten blir ”de onda”. Dessa ungdomar är vana att de kan spela ut parter mot varandra...”

Positiva erfarenheter

Familjehemsföräldrarna har varierande erfarenheter av stödet från socialtjänsten. Skillnaderna tycks vara stora mellan olika kommuner. Det märker särskilt de familjehem som har barn placerade från olika kommuner. Hur mycket stöd familjen behöver är också givetvis individuellt beroende på både hur erfaren familjen är, barnets behov och hur komplexa problemen är. En del familjehemsföräldrar har kontakt med socialtjänsten varje vecka. Andra har kontakt med dem betydligt mer sällan.

En del familjehemsföräldrar är mycket nöjda med stödet från socialtjänsten. Några berättar om bra utbildning inför att de tog på sig uppdraget. De får också handledning av familjehemssekreterare och upplever att de får det stöd de behöver från socialförvaltningen. Någon kommun erbjuder dessutom handledning av psykolog.

Familjehemmen, socialsekreterarna och familjehemssekreterarna betonar alla vikten av att familjehemmet ska kunna nå ansvarig socialtjänst när som helst på dygnet. Många placerade kommuner tycks ha jourtelefon dygnet runt, som de kan ringa om det inträffar något akut. I andra fall har familjehemssekreterarna jourberedskap. En familjehemssekreterare säger att ”de kan ringa mig dygnet runt. Vi snackar och jag försöker hjälpa familjen att få begriplighet i situationen, varför barnet kan ha reagerat på ett visst sätt. Ibland är det bra med utifrånperspektiv.”

En del kommuner anordnar nätverksträffar för familjehemsföräldrar. Det upplevs som en bra form av stöd. För några av familjehemsföräldrarna är andra familjehemsföräldrar de som de vänder sig till för att prata av sig och få goda råd i svåra situationer.

Negativa erfarenheter

En del familjehemsföräldrar anser att de inte får tillräckligt stöd och uppbackning från socialtjänsten. En återkommande kritik är att det är svårt att få tag på ansvarig handläggare.

Socialsekreterarna i flera kommuner säger själva att de inte hinner följa upp sina familjehemsplaceringar ordentligt och ge familjehemmen tillräcklig uppbackning och stöd. Till exempel säger en socialsekreterare att familjehemmen bara får stöd från socialtjänsten och extern handledning när familjen själv ringer och säger att det krisar. "Handledning borde vara självklart och obligatoriskt", fortsätter hon.

I en del kommuner saknas tillräckliga kontaktmöjligheter med socialtjänsten efter kontorstid. En socialsekreterare önskade att det fanns en fungerande jourtelefon/beredskap i kommunen, dit föräldrar eller placerade ungdomar kunde ringa så fort det blev kris. Hon berättade vidare att natten innan hade en av kommunens placerade ungdomar krisat på grund av kärleksbekymmer och försökt ta livet av sig.

Ett problem som många tar upp är att ibland brister kontinuiteten i kontakterna, på grund av personalbyten i socialtjänsten. En familjehemsmamma säger att "det är ett "aber" att byta handläggare även om de nya handläggarna "läser på". På grund av byten av handläggare är det desto viktigare att man känner de biologiska föräldrarna väl och har en relation till dem. De kan bli oroade av byten och det gäller att fosterföräldrarna kan säga "det här fixar vi" – trots socialtjänstens personalbyten."

Ett familjehem anpassat till barnets behov

Familjer som är intresserade av att ställa upp som familjehem ska utredas noga och godkännas innan något barn placeras där. En familjehemsutredning ska visa hemmets förutsättningar att tillgodose behoven hos just det barnet. Länsstyrelserna har i sin nationella granskning av den sociala barn- och ungdomsvården under 2006-2007 riktat kritik mot kommunerna på detta område. Ibland saknades familjehemsutredningar helt. De som fanns var av varierad kvalitet och flera länsstyrelser menade att familjehemmen var dåligt matchade mot just det barnet.²

Vi frågade socialsekreterarna hur de tänker när de ska matcha barnet och familjehem och hur stora möjligheter de i praktiken har att välja mellan olika familjer. En socialsekreterare pekade på att just matchningen mellan barn och familjehem är det svåraste och det viktigaste. Om socialtjänsten lyckas få en bra matchning för barnet så finns möjligheterna och grunden för att hans eller hennes liv ska börja gå i rätt riktning.

Att det är svårt, menade hon, beror på olika saker:

- Det saknas belägg för vilka metoder som verkligen är framgångsrika. Flera andra socialsekreterare bekräftade bilden att de skulle vilja ha bättre metoder för att matcha barn och familjehem.
- Detta gör det inte bara svårt att få bra vägledning i matchningen utan skapar även osäkerhet kring om/att jag gör rätt.
- Det är ofta bråttom. Egentligen behövs mycket grundliga utredningar men det finns det sällan tid till.
- Det finns ett begränsat antal familjer att välja mellan.

² Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen*

Alla socialsekreterarna betonade att bedömningen måste utgå från barnets behov. I vissa fall kan det t ex vara viktigt att barnet får vara det enda barnet i familjen. I andra fall kan det handla om att familjen måste ha erfarenhet och förmåga att möta behoven hos barn med t ex ADHD eller andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Det är också viktigt att familjen är stabil och har lätt att samarbeta, eftersom det är så många personer och instanser inblandade kring placerade barn.

Några av socialsekreterarna betonade att socialtjänsten först kollar möjligheterna att placera barnet hos hans eller hennes släkt och/eller bekanta. T.ex. om det finns far- och morföräldrar, syskon eller andra som skulle kunna vara ett lämpligt familjehem för barnet. Flera socialsekreterare menade dock att det kan vara svårt att hitta bra anhörighem. När det går så långt att ett barn placeras är nätverket kring familjen ofta glest och anhöriga har inte alltid den kapacitet som krävs för att ta hand om barnet.

Brist på familjehem

I någon kommun upplevde socialsekreterarna att de hade god tillgång till familjehem, även om den kunde bli ännu bättre. Men nästan alla socialsekreterare och familjehemssekreterare önskade att de hade fler familjehem att välja bland för att kunna möta barnens behov. Några hade stora svårigheter att hitta lämpliga familjehem. ”Vi har tyvärr inga att välja på alls”, säger en socialsekreterare. En annan säger att eftersom kommunen i princip inte har några familjehem att välja på måste barnen stanna länge i jourhem. Andra menade att de i sitt nätverk hade mellan 10-50 befintliga familjehem, men många av dessa har inte möjlighet att ta emot fler barn och ungdomar. En del av dem kan också ha anmält intresse att ta emot barn hos flera kommuner.

För att kunna möta behovet av familjehem väljer många av kommunerna att köpa tjänster av privata företag, som t ex Attendo. Många socialsekreterare menade att dessa har lättare att rekrytera familjehem därför att de både kan ge en bättre ersättning och handledning till sina familjehem än vad många kommuner gör.

Relativt många socialsekreterare hade erfarenheten att de flesta familjer som ställer upp som familjehem bor på landet och har djur. Detta passar bra för många placerade barn, men långtifrån för alla. Flera menade att det är svårt att hitta familjehem för barn med allergier, eftersom familjehem ofta har djur. De skulle också vilja ha fler familjehem där familjerna bor i städer.

Flera socialsekreterare tyckte att det var svårt att hitta familjehem för tonåringar. Andra saknade familjehem som kunde möta behoven hos barn med ADHD. I en kommun vi besökt pekar socialsekreterarna på att det behövs fler förstärkta familjehem som kan ta emot ungdomar med riktigt svåra problem med t ex missbruk eller kriminalitet.

I några kommuner som tar emot ensamkommande flyktingbarn pekade socialsekreterarna på att dessa ungdomar har särskilda behov som det kan vara svårt att hitta familjer till. Flera socialsekreterare upprördes över att socialtjänsten ibland inte tycks ställa lika höga krav på de släktinghem som tar emot ensamma flyktingbarn. De menade att dessa ungdomar ibland lever under förhållanden som aldrig skulle accepteras för andra barn som socialtjänsten placerar.

Rekrytering av familjehem

Vi frågade såväl familjehem, socialsekreterare som familjehemssekreterare om vad de ansåg borde göras för att rekrytera fler familjehem. Familjehemsföräldrarna betonade framför allt mun-till-mun-metoden – att familjehem som trivs med sitt uppdrag och får bra stöd kommer att inspirera andra i sitt nätverk att också ställa upp. Socialtjänsten bör också tala med grannar, bekanta och via det lokala föreningslivet försöka rekrytera lämpliga, stabila personer med socialt engagemang.

För att rekrytera fler familjer bör socialtjänsten lyfta fram enskilda familjehem som goda exempel. Det är viktigt att sprida information om vad det innebär att vara familjehem, med både de positiva och negativa sidorna, för att avdramatisera. Men i stort sett alla pekade på att det viktigaste är att kommunen har ett seriöst och gediget arbete för att hantera de familjer som ställer upp.

Flera familjehemsföräldrar markerade att bristen på familjehem inte får leda till att socialtjänsten i praktiken sänker kraven. De kände själva till att en del ”kufar” lyckats bli familjehem, vilket inte kan vara bra för barnen.

Flera socialsekreterare ansåg de flesta familjer nog inte funderat så mycket kring behovet av familjehem och därför inte tänker tanken att de själva kan ställa upp. Några föreslog en nationell satsning för att uppmärksamma behovet av familjehem, eller ett gemensamt material som många kommuner skulle kunna använda.

De ekonomiska villkoren för familjehemmen

Att vara familjehem är ett uppdrag från socialnämnden. Familjehem kan inte bedrivas yrkesmässigt. Deras uppdrag är att ta hand om barnet på det sätt som ett barns föräldrar normalt gör. Familjehemmet är fria att avgöra vilken eller vilka kommuner de vill ta uppdrag ifrån och vilka barn de vill ta emot i sitt hem.

Sveriges kommuner och landsting har tagit fram rekommendationer för kommunernas ersättning och villkor för familjehem. De rekommenderar att ett skriftligt avtal upprättas mellan socialnämnden och familjehemmet som reglerar rättigheter och skyldigheter. I avtalet bör framgå vad uppdraget omfattar, ersättningar, skatter, tidpunkter för utbetalningar, försäkringar, uppsägningstider etc. Uppsägningstiden är normalt en månad.³

Uppdraget ersätts med ett **arvode** som varierar i storlek beroende på hur omfattande arbetsinsatsen och tidsåtgången bedöms vara. De kostnader som familjehemsuppdraget för med sig ersätts dels genom **barnbidraget/studiebidraget**, dels i form av en **omkostnadsersättning**. Arvodet är skattepliktigt och beskattas som inkomst av tjänst. Det är sjukpenninggrundande och pensionsgrundande, men berättigar inte till tjänstepension. Tiden med familjehemsuppdraget ger inte rätt till A-kassa.

³ Sveriges kommuner och landstings cirkulär 08:81

Sveriges kommuner och landsting rekommenderar följande ersättningsbelopp till familjehemmen:

Rekommenderad omkostnadsersättning

Från nedanstående belopp ska barnbidrag/studiebidrag dras av.

Individuell bedömning bör göras utifrån vilka kostnader uppdraget kan innebära.

Ålder	Grundkostnad per månad	Tilläggskostnad högsta skattefria, inklusive grundkostnad
0-12	3 745 kr	5 380 kr
13-19	4 280 kr	6 063 kr

Rekommenderat arvode

Individuell bedömning bör göras utifrån vilken arbetsinsats uppdraget kräver.

Ålder	Grundarvode per månad	Exempel på förhöjt arvode inklusive grundarvode
0-12	4 730 kr	7 546 -10 613 kr
13-19	6136 kr	7 546 - 10 613 kr

Åsikterna går isär om villkoren

När vi frågar familjehemsföräldrarna hur de ser på de ekonomiska villkoren för familjehem berättar några spontant om den frustration de känner över att människor i omgivningen ibland tror att de tar emot barnen för pengarna. De känner sig misstänkliggjorda - ”det är ju inte därför vi gör det här.” Någon annan säger att ”vi har inga synpunkter på arvodet. Man får så mycket mer tillbaka.”

Flera socialsekreterare är inne på samma spår. Som en av dem uttrycker det ”Varför ska det vara tabu att prata om pengar i dessa fall? Vi borde fundera på varför just dessa familjer som gör en sådan stor insats (oftast) varken får erkännande eller betalt för det de gör.”

Både socialsekreterare, familjehem och familjehemssekreterare tar upp den svåra balansgången att det är ett uppdrag och inte en anställning att vara familjehem. Å ena sidan finns det en önskan att det ”bara” ska vara en trygg och stabil familj som barnet kan bo hos. Å andra sidan kan det finnas behov av en professionalisering av familjehemmen, eftersom många av barnen har en komplex problembild som kräver mycket närvaro och kvalificerat stöd. Ersättningen är låg i förhållande till det uppdrag som familjehemmet förväntas utföra. Som en socialsekreterare uttrycker det: ”Det är lite naivt att tro att det inte kräver väldigt mycket av den familj som tar emot dem. Det är t ex näst intill omöjligt att arbeta heltid om man tar emot dessa svårt belastade barn.”

Flera familjehemssekreterare pekar också på att de professionella företagen i familjehemsvården ger sina familjehem andra ersättningar och villkor än vad kommunerna erbjuder, med stöd av Sveriges kommuner och landstings riktlinjer.

Andra menar att ersättningen inte får vara för hög - ekonomin ska inte vara drivkraften att ta emot barn i sitt hem. Ytterligare någon menar att det finns ett egenvärde i att familjehemmet inte ska kunna försörja sig på familjehemsuppdraget – ”det är bra för fosterbarnen att se att föräldrarna går till jobbet. Det är något som inte alltid är självklart för barn som placeras.”

Några pekar på brister i trygghetssystemen. De anser att det är olyckligt att ersättningen inte utgör grund för tjänstepension. Andra pekar på att den som haft lönearbete, men nu som familjehemsförälder avstår från arbete för att stötta ett barn som farit illa förlorar sin A-kassa. Ytterligare en synpunkt är att om en förälder är hemma på heltid med ett litet biologiskt barn har han eller hon rätt till föräldrapenning, som är inkomstbaserad. Ett familjehem som tar hand om ett spädbarn eller litet barn på heltid har ingen sådan inkomstrelaterad ersättning.

Ett särskilt problem är att arbetsgivare inte alltid beviljar tjänstledighet när en familjehemsförälder måste gå ner i arbetstid, eller kanske helt sluta arbeta, för att ta hand om det placerade barnet. Till skillnad från biologiska barn finns det ingen rätt att arbeta deltid för att ta hand om ett placerat barn. Det finns tråkiga exempel, som när en sjuksköterska i ett landsting nekades tjänstledighet och därför var tvungen att säga upp sig för att ta hand om det placerade barnet. När barnet sedan efter en tid flyttade tillbaka till sina biologiska föräldrar så hade familjehemsmamman varken tjänst eller inkomst.

Flera var vidare kritiska till att omkostnadsersättningen inte är helt skattefri.

Uppföljning och tillsyn

Enligt socialtjänstlagen har socialnämnden i kommunen ansvar att följa upp hur barnet har det i familjehemmet. Var sjätte månad ska vården övervägas. Den ansvariga socialsekreteraren ska ha personlig kontakt med barnet minst en gång i halvåret. Som Socialstyrelsen påpekar behövs ibland betydligt tätare kontakt än så, t ex för mindre barn. Det är också socialtjänstens ansvar att upprätta en vårdplan, samt sedan den 1 april 2008 också en genomförandeplan tillsammans med barnet, barnets föräldrar och familjehemmet.

Länsstyrelserna har i sin nationella granskning av den sociala barn- och ungdomsvården riktat skarp kritik mot kommunerna när det gäller uppföljningen av barn i familjehem. Det finns goda exempel på kommuner där uppföljningen och tillsynen fungerade bra, t ex kommunerna i Stockholms län och Landskrona, men länsstyrelsernas generella bild var att bristerna var stora.⁴

Även i våra samtal med familjehemsföräldrar och personal i socialtjänsten framkommer att socialtjänsten inte alltid lever upp till socialtjänstlagens intentioner när det gäller kontakten med det placerade barnet och familjehemmet. En socialsekreterare säger exempelvis uppgivet att ”utredningar får ta både tid och pengar, men när barnen sedan blir placerade så ”släpper man dem”. En annan beskriver socialsekreterarens situation i dag som i princip omöjlig. ”Den stora mängden barnavårdsutredningar gör att tiden inte räcker till ens för dem. Andra uppgifter som t ex kontakt med och besök hos placerade barn och uppföljning hos familjehem måste läggas åt sidan.”

En familjehemsförälder efterlyser själv mer kvalitetssäkring och uppföljning. Hon menade att ”socialtjänsten genomför djupa undersökningar när familjehemmen beviljas sina första placeringar, därefter ”rullar det bara på”. Det borde göras uppföljningar av hemmen och dess situation regelbundet genom en sorts certifiering. Det skulle kännas bra och tryggt att kunna säga det till de placerades föräldrar. Det skulle även kännas tryggare för de biologiska föräldrarna att veta att deras barn är i trygga händer och bra hem. Det skulle kanske minska risken för konflikter.”

⁴ Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen*

Det är inte ovanligt att barn placeras i en annan kommun än den egna. Ibland kan det bero på att det inte fanns någon lämplig familj i den egna kommunen. I andra fall kan det handla om att det för barnets skull är bättre med ett visst geografiskt avstånd. Det kan handla om att barnet inte ska behöva stöta på en onykter förälder titt som tätt eller om behov av visst avstånd till destruktiva kompiskontakter. Samtidigt kan placering i en annan kommun betyda visst dubbelkommando, eftersom hemkommunen fortsätter att betala kostnaderna och har ansvar för uppföljning av barnet och stöd till familjehemmet. I praktiken har den placerande kommunen också i dessa fall ofta begränsad insyn i hur barnet har det i sin vardag.

Sedan den 1 april 2008 slår socialtjänstlagen fast att ett barn inte får placeras längre än två månader i jourhem, om det inte finns särskilda skäl. Jourhemmet är ju tänkt att endast vara en akut och kort lösning. För det omhändertagna barnet skapar det oro att inte veta vart eller när han eller hon ska flytta. Länsstyrelsernas granskning, som refereras ovan, visar att barn ofta placeras i jourhem längre än så. Det blir också tydligt i våra samtal. Några socialsekreterare önskar att regeln ska tas bort, för de kan inte leva upp till den. En jourhemsförälder säger att ”ibland upplever jag att så fort barnen placerats i jourhem så glöms de bort av förvaltningen på grund av arbetsbelastning. Det har hänt att en del av barnen jag haft stannat i åtta månader utan att någon hört av sig. Det är inte bra, varken för barnen eller oss.”

Stöd till barnet från skola och BUP

Inför att ett barn placeras ska en barnavårdsutredning tydligt visa vilka grundläggande behov barnet har. Utifrån den ska socialtjänsten i en vårdplan redovisa hur barnets behov ska tillgodoses. Länsstyrelserna pekar på att där också ska redovisas insatser från andra huvudmän, till exempel extra stödinsatser i skolan eller behandling hos BUP.⁵

I sin nationella granskning pekar länsstyrelserna på en rad genomgripande åtgärder som bör vidtas för att förbättra socialtjänstens arbete med familjehemsplacerade barn. De konstaterar att socialtjänstens uppföljning av barnen behöver förbättras. ”Det är inte tillräckligt att hitta rätt familjehem. Barn som inte kan bo hemma och som kan ha traumatiska upplevelser behöver ofta ett omfattande stöd som inte familjehemmet ensamt kan svara för. En systematisk uppföljning krävs för att säkerställa att barn kompenseras för behov som han eller hon inte tidigare fått tillgodosedda. Det kan handla om skola, hälsa eller andra viktiga förutsättningar för ett bra liv.”⁶

I ett av våra möten mötte vi begreppet ”vårdfläta”, det vill säga att socialtjänsten och familjehemmet måste arbeta ihop med lärare, psykolog, kvalificerade elevassistenter och annan personal för att sätt barnets behov i centrum.

En familjehemsmamma lyfter fram att skolan ställer för låga krav på familjehemsplacerade barn. De har inga förväntningar på dem. Om skolan skulle ställa tydliga krav på barnen ger det dem en signal om att de är värdefulla, menade hon. Flera socialsekreterare vi träffade bekräftar bilden att de placerade barnens skolgång sällan fungerar bra. För många av barnen blir det ingen fullständig skolgång, vilket blir en katastrof senare i livet. Det blir mest fritidsverksamhet för att hålla barnen eller ungdomarna sysselsatta. Många av barnen har många och komplexa svårigheter. De behöver pedagogisk spetskompetens som förstår barnens bakgrund och svårigheter. Flera lyfter fram Skolfam-projektet i Helsingborg som gott exempel på att det går att förändra.

⁵ ibid

⁶ ibid

En del familjehem vi mött har goda erfarenheter av BUP, fast de har dock tyckt att väntetiderna är alldeles för långa för utredning. Socialsekreterarna och familjehemssekreterarna i många av de kommuner vi besökt saknar ett fungerande samarbete med BUP för att möta de familjehemsplacerade barnens behov. ”BUP tar inte socialtjänstens barn”, hävdar familjehemssekreterarna i en kommun. De köper därför privata psykologtjänster ibland för att möta behoven. ”Vi skulle behöva kalla in hjälp allt som oftast, men BUP är inte att tänka på”, säger socialsekreterarna i en annan.

Föräldrarätten kontra barnets rättigheter

Socialtjänstens strävan är att barnet ska återförenas med sina föräldrar. Flera socialsekreterare talar om med de svåra och uppsplitande situationer som kan uppstå när ett barn har knutit an till familjehemsföräldrarna och de biologiska föräldrarnas situation normaliseras så pass att de begär att barnet ska flytta hem igen. Om LVU-förhållanden inte föreligger kan socialtjänsten inte stoppa det.

Ett par socialsekreterare i en kommun ger som exempel ett barn som placerats i familjehem när hon endast var ett par månader gammal. Tre år gammal har hon familjehemsföräldrarna som sina psykologiska föräldrar. När de biologiska föräldrarna, efter 20 års narkotikamissbruk lyckades bli drogfria med hjälp av metadon och gått en föräldrautbildning, begärde de att få hem sitt barn. Socialtjänsten kunde inget göra eftersom det inte fanns några LVU-kriterier. Barnet fick flytta hem och den planering som innebar att barnet skulle ha fortsatt tät kontakt med familjehemsföräldrarna bröts snabbt. Barnet har nu inte fått se sina psykologiska föräldrar på drygt en månad. ”Något måste göras i lagen som skyddar barn från att behöva lämna dem som barnet betraktar som sina föräldrar. Visst ska barnet ha kontakt med biologföräldrar, men vad är det som säger att barnets bästa inte hade varit att stanna i sitt familjehem och ha regelbundet umgänge med sina biologföräldrar t ex 1-2 gånger i månaden?” De menar att barn ska ha ”rätt att slippa bli behandlade som en ägodel som biologiska föräldrar kräver sin rätt till”. Det ska handla om barnets rätt till sina psykologiska och/eller biologiska föräldrar. Inte om föräldrars rätt till sina barn.

Flera andra socialsekreterare understryker också att föräldrarätten är för stark. Barnets egen vilja har inte tillräcklig tyngd vid dessa beslut. ”Att flytta ett barn till sina biologiska föräldrar mot barnets vilja är ett brutalt beslut.”

Vårdnadsöverflyttningar

Barnkonventionen, Socialtjänstlagen och Föräldrabalken slår fast att barnets bästa ska sättas i främsta rummet. I praktiken får dock ofta föräldrarätten väga tyngre än barnets rätt till en trygg uppväxt. Många placerade barn växer upp under ”preliminära förhållanden”. Grundtanken är att familjehemsplacerade barn ska återförenas med sina biologiska föräldrar. Var sjätte månad ska socialnämnden överväga om barnet ska bo kvar i familjehemmet. Den 1 juli 2003 infördes dock en bestämmelse om att en överflyttning av vårdnaden ska övervägas när ett barn har varit placerat i tre år i samma familjehem. Uppföljningar visar att detta ändå sällan sker. Både socialtjänsten och familjehemmen tvekar att ta ett sådant steg. Vi tog upp denna fråga med dem vi mött för att höra hur de ser på den.

De flesta socialsekreterarna var positiva till vårdnadsöverflyttningar som princip. ”De flesta barn och ungdomar skulle känna sig tryggare om de visste att de skulle få bo kvar hos

familjen (om det fungerar) tills de blir vuxna.” Men flera socialsekreterare tyckte att tillämpningen av lagstiftningen inte fungerar i praktiken. ”Om vårdnaden flyttas över blir ju familjehemmet som vilken familj som helst. Då släpps kontakten och då upphör hjälpen som familjehemmet tidigare fått. Då ska familjen söka hjälp i vanlig ordning som alla andra familjer, om så behövs. Och det vet vi ju egentligen att det kommer att behövas eftersom det blir fortsatta bekymmer med många av dessa barn och ungdomar. Det behövs en ”garanti” i lagstiftningen för fortsatt stöd och hjälp till barnet och familjen.”

Socialsekreterarna pekar på osäkerheten som viktigaste faktorn till att fler vårdnadsöverflyttningar inte sker. Familjen är rädd att förlora sitt upparbetade stöd och sina kontakter. ”De flesta vill nog ha kvar kontakten med oss”. Flera familjehemsföräldrar bekräftade den bilden och sade att det aldrig skulle vara aktuellt för deras del. De bor i en annan kommun än barnets biologiska föräldrar. De är rädda för att all upparbetad kontakt med den placerande kommunens socialtjänst skulle upphöra. De menar att en förutsättning för att fler familjehem ska vara beredda att ta över vårdnaden vore att de garanterades fortsatt kontakt med den kommun som ursprungligen placerat barnen hos dem.

Landskrona lyfts fram som gott exempel från flera närliggande kommuner. Kommunen arbetar aktivt med vårdnadsöverflyttningar. I Landskrona har socialtjänsten som policy att socialtjänsten vid en vårdnadsöverflyttning garanterar fortsatt kontakt med familjehemmet och barnen. ”Vi kommer att ha samma kontakt med dig som tidigare och vi hjälper dig med ersättning vid umgänge som i dag”, skriver socialförvaltningen i sin information.

Några socialsekreterare och familjehemssekreterare menade att lagstiftningen till och med är motstridig. Å ena sidan talar den om att socialtjänsten ska arbeta för att barnet skall kunna återvända till sina biologiska föräldrar. Å andra sidan står skrivet att om föräldern har regelbunden kontakt med barnet bör vårdnadsöverflyttning inte ske. Å den tredje sidan bör socialtjänsten ”skydda” barnet från att flytta tillbaka om barnet har rotat sig. Det går inte att driva dessa tre linjer samtidigt. Socialsekreteraren menade att föräldraperspektivet är för starkt. Socialtjänsten borde fokusera på vad som gagnar barnet.

Några familjehemssekreterare såg problem med att flytta över vårdnaden. Då har socialtjänsten inte längre någon kontroll eller tillsyn. De hade också erfarenheten att det, efter vårdnadsöverflyttning, blivit svårare för barnet att få assistans i skolan och andra former av extrastöd, eftersom barnet inte längre är ett ”ärende” hos socialtjänsten.

Familjehemmen kan också känna oro för att behöva ta eventuella tvister med de biologiska föräldrarna på egen hand utan socialtjänstens uppbackning. ”Socialtjänsten är bra att ha som buffert ibland.”

Fler familjehemsföräldrar pekar på att det kan bli mycket krångel då de inte har vårdnaden om barnet. Familjehemmet måste kunna skriva på intyg och andra papper från skolan eller snabbt kunna ordna formaliteter vid till exempel en olycka. Andra problem kan uppstå när familjen ska åka på utlandssemester och det placerade barnet inte har pass.

Adoption

De familjehem, socialsekreterare och familjehemssekreterare vi mött har delade meningar om adoption skulle vara ett bättre alternativ för en del av de barn som placeras i familjehem. En del anser det centralt att behålla perspektivet att målet är att barn och föräldrar ska återförenas eller åtminstone ha nära kontakt. Andra ser adoption som en marginell fråga, för de flesta barn som placeras är så pass stora att en adoption ändå inte skulle vara aktuell. Några

ifrågasätter realismen – vem vill stå ensam med ansvaret för ett av dessa barn som så ofta har mycket stora behov?

Andra tror att adoption vore en bättre lösning för en del barn. De lyfter i synnerhet fram de små barnen. ”Fler barn skulle må mycket bättre om reglerna ändrades.” En socialsekreterare säger att ”Alla människor är inte lämpade att axla föräldrarollen. Då är det viktigt att barn tidigt ges möjlighet att påbörja ett nytt liv.” En familjehemsmamma resonerar så här: ”Att bli adopterad innebär att man säger ”Du är mitt barn”. Barnen blir därmed trygga och säkrade i sin relation. Det kan vara skönt även för en 15-åring att i vissa fall bli adopterad.”

En av familjerna vi mött har adopterat ett barn som tidigare var placerat hos dem, efter att den biologiska mamman aktivt bett dem göra det. Men de poängterade att man ska ha klart för sig att då försvinner också det ekonomiska stödet direkt.

Socialtjänstens förutsättningar

Många socialsekreterare och familjehemssekreterare pekar på att det är viktigt med mer kunskap om verkningsfulla metoder i den sociala barn- och ungdomsvården. Flera efterlyser standardiserade, beprövade metoder för rekrytering av familjehem, matchning barn och familjehem, samt stöd och uppföljning. De påpekar att kommunernas krav på och stöd till familjehemmen varierar kraftigt. Några efterlyser mer samordning mellan kommunerna i utvecklingsarbetet. ”Som det är nu uppfinner alla hjulet i var kommun.”

Många berättar att de arbetar enligt BBiC (barnets behov i centrum). De flesta är nöjda och menar att det lett till ökad kvalitet i arbetet. Några är dock kritiska och tycker att modellen är svår att använda. De kallar den för ”blanketträsk”.

Många lyfter fram det förebyggande arbetet och vikten av förbättrat samarbete med BVC, förskolan, skolan och andra verksamheter riktade till barn och föräldrar för att tidigare försöka hindra att barn far illa. En placering av barnet är ju den sista utvägen när andra insatser i hemmet inte räcker till. Några önskar att det fanns psykologer anställda i socialtjänstens familjehemsvård för att stötta barn, biologiska föräldrar och familjehem.

Flera talar om behovet av kompetensutveckling. Socionomutbildningen är väldigt bred och de önskar kunna bygga på med specialistutbildning som rör just det här området. Både familjehemsföräldrar och socialsekreterare påpekar att det inte är självklart att alla i socialtjänsten har tillräcklig barnkunskap.

Flera socialsekreterare säger att arbetsbelastningen är hög och att de upplever att det är svårt att räkna till. Se mer om det under rubriken ”Uppföljning och tillsyn” ovan. Ytterligare en konsekvens av den höga arbetsbelastningen är att det kan vara svårt att ge nyutexaminerade socionomer tillräckligt stöd och uppbackning. De har behov av en mentor och kollegor som har tid att stötta. Det finns det inte alltid möjlighet till i dag.

Socialstyrelsen tog 2006 fram allmänna råd om kompetensen hos socialtjänstens personal vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga. Där slås fast en rad kunskapsområden som en socionom bör ha för att handlägga barnärenden och att han eller hon ska ha minst ett års yrkeserfarenhet.⁷

⁷ SOSFS 2006:14 (S)

Allmänna råd är dock endast rekommendationer till kommunerna. Det verkar fortfarande vara relativt vanligt att unga, nyutexaminerade socionomer får handlägga barnärenden och barnutredningar. Som exempel visar Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (april 2008) genom en enkätundersökning riktad till 300 socialsekreterare inom social barnavård i Stockholms län att mer än hälften hade arbetat på sin arbetsplats mindre än två år. En nästan lika stor andel tänkte söka nytt arbete. Det visade sig också att de nyutexaminerade och minst erfarna socialsekreterarna – i jämförelse med sina mer erfarna kollegor – oftare var anställda i områden med lägre genomsnittsinkomst, högre arbetslöshet, högre andel invandrare liksom också högre andel barn och ungdomar som nyligen omhändertagits. Bilden är troligen likartad i andra delar av landet. I en enkätundersökning av Akademikerförbundet SSR bland landets socialförvaltningar svarar var tredje kommun att ”det händer att oerfarna handläggare arbetar med omhändertagande av barn”.⁸

Att arbeta med barnärenden i socialtjänsten är ibland svårt och tungt. Den stora personalomsättningen är ett stort problem som påverkar förutsättningarna för kvalitet och kontinuitet i socialtjänsten. När ansvarig handläggare ofta byts ut drabbar det barn och föräldrar i utsatta situationer, liksom familjehem och andra med uppgift att ge stöd. Kommunerna måste ta problemet med personalomsättningen i socialtjänsten på allvar. Det handlar om att se över möjligheterna till handledning, kompetensutveckling och karriärvägar för att göra socialtjänsten till en attraktiv arbetsplats, där personalen känner att de får det stöd de i sin tur behöver för att kunna göra ett bra jobb.

⁸ Akademikerförbundet SSR (2008) *Undersökning bland socialförvaltningar*

3. Folkpartiets slutsatser och förslag

Folkpartiet liberalerna har en lång tradition av att lyfta det glömda Sverige. Det handlar om människor som har svårt att själva göra sina röster hörda. I det glömda Sverige finns barn och ungdomar som far så illa hemma och får så svåra problem att de placeras i samhällets vård. Dessa barn ska ha precis samma rättigheter som alla andra barn i Sverige.

De barn och ungdomar som placeras i samhällets vård tillhör de allra mest utsatta. Många av dem har föräldrar som av olika skäl inte har förmått att ta sitt föräldraansvar och ge barnet den omsorg och trygghet som varje barn har rätt till. Bland de placerade barnen finns också barn som fått egna svåra beteendeproblem, ofta till följd av omsorgssvikt, våld och andra problem hemma. Gemensamt för alla dessa barn och ungdomar är att de har ett stort behov av stöd och hjälp. Den stora majoriteten av barnen och ungdomarna placeras i familjehem.

När ett barn omhändertas tar samhället över föräldrarnas ansvar för barnet. Erfarenheten visar att samhället inte lyckas tillräckligt väl med den uppgiften. Många av de placerade barnen får inte det stöd de behöver. Forskningen visar att skrämmande många av barnen får stora problem som unga vuxna. Vi vet också att utvärderingar av vården av de mest utsatta barnen i samhället i hög utsträckning saknas. Det gäller både den öppna vården på hemmaplan och den vård som ges till barn som socialtjänsten placerat i familjehem eller på institution. Samhället har inte tagit tillräckligt ansvar för de barn som placeras i dess vård.

Folkpartiet kan inte utlova utökade resurser till den sociala barn- och ungdomsvården. Det tuffa ekonomiska läget påverkar både kommunernas och statens finanser. Desto viktigare därför att värna och prioritera välfärdens huvuduppgifter, där omsorgen om samhällets mest utsatta barn är en central del. Det är också viktigt att använda resurserna effektivt. Vi ser stora behov av metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården. Som en socialsekreterare vi träffade uttryckte det: ”Man löser inte detta samhällsuppdrag genom fler socialsekreterare, utan genom sättet att arbeta tillsammans.”

Den sociala barn- och ungdomsvården möter en komplex problembild. Oftast finns det inte några enkla lösningar på svåra problem. Våra möten med familjehemsföräldrar, socialsekreterare och familjehemssekreterare i olika delar av landet har gett oss ökade insikter om familjehemsvården. Vi har haft förmånen att få möta många engagerade människor som delat med sig av sina erfarenheter och förslag.

Ett viktigt budskap vi fått med oss är att lyfta fram det viktiga uppdrag som familjehemmen i Sverige utför för alla de barn som av olika skäl inte kan bo med sina föräldrar. Fler familjehem behövs. En viktig förutsättning för det är att de familjer som ställer upp som familjehem får tillräckligt stöd, uppbackning och handledning. Varje kommun måste leva upp till sina åtaganden gentemot de placerade barnen i sin kommun. En viktig del i det är också att kontinuerligt följa upp barnets och familjehemmets situation. Det är ett politiskt ansvar att se till att varje placerat barn får sina behov och rättigheter tillgodosedda.

Nedan presenterar vi ett antal förslag som syftar till att stärka vården av de barn som placeras i familjehem.

1. **Uppmärksamma och visa familjehemmen uppskattning**

Familjehemmen gör stora insatser för samhällets kanske allra mest utsatta barn. De väljer att öppna sitt hem och sin famn för barn och ungdomar som av olika skäl inte längre kan bo kvar med sina egna föräldrar. Att vara

familjehem är långtifrån ett enkelt uppdrag.

Familjehemmen ska självklart ha en rimlig ersättning för det svåra uppdrag som de gör och en självklar rätt till alla möjlig uppbackning, stöd och handledning från socialtjänsten. Men det finns anledning för såväl oss politiker som kommunförvaltningar att vara självkritiska. Familjehemmen är vardagshjältar och superhjältar i det tysta. De borde få mycket mer uppskattning för sina stora insatser för barn i utsatta situationer.

Ett sätt att visa kommunens familjehem sin uppskattning är t ex att årligen bjuda in till en trevlig middag. Det finns också kommuner som ordnar årliga festliga specialarrangemang för både placerade barn och familjehem, till exempel på badhuset, djurparken eller på ett nöjesfält.

2. Fånga upp placerade barns behov av stöd genom obligatoriska, systematiska rutiner

Placerade barn riskerar i betydligt större utsträckning än andra att få problem med sin hälsa eller i skolan. Obligatoriska, systematiska rutiner bör fastställas på nationell nivå för att fånga upp varje placerat barns eventuella behov av stöd. Vi vill införa systematiska rutiner för

- läkarundersökningar av varje placerat barn,
- undersökning och bevakning av barnets psykiska hälsa samt
- utredning och systematiskt stöd till barnets skolarbete.

Dessa rutiner bör slås fast på nationell nivå, i lag eller föreskrifter. Goda exempel att dra lärdom av finns i Sollentuna, Malmö och Helsingborg/Landskrona.

3. Gör en nationell satsning på utvärdering och metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården

Få insatser inom den sociala barn- och ungdomsvården är utvärderade. Vi föreslår att regeringen gör en överenskommelse med Sveriges kommuner och landsting om en flerårig, nationell satsning på utvärdering och metodutveckling i den sociala barn- och ungdomsvården.

4. Staten bör vara med och ta ansvar för rekrytering av familjehem

Det råder stor brist på familjehem i Sverige. Det gör att många barn placeras för länge i jourhem, att familjehem övertalas att ta emot fler barn än vad som egentligen vore optimalt och att socialtjänsten har få familjer att välja mellan när de ska matcha barn med rätt familj.

Ett av de viktigaste sätten att rekrytera fler familjehem är att ge de familjer som redan ställer upp ett gott stöd. Familjer som känner att de får ett bra stöd kommer att ge positiva signaler till andra om vad det innebär att vara familjehem.

Men fler familjehem behöver också rekryteras genom olika former av kampanjer. Det kan handla om annonsering eller riktade insatser till olika målgrupper som har ett starkt engagemang för och kompetens om barn. Flera vi mött pekar på att många kommuner har svårt att klara rekryteringen av familjehem på egen hand.

I Norge har staten numera ansvar för rekrytering, förmedling och utbildning

av familjehem. Vartannat år sker nationella kampanjer med annonsering och aktiviteter riktade till särskilda målgrupper för att rekrytera fler familjehem. Samma material och budskap används över hela landet för att få så stort genomslag som möjligt. De norska nationella kampanjerna vartannat brukar kosta omkring tre miljoner norska kronor. Media brukar ge kraftiga rabatter på annonskostnaderna eftersom det är ett angeläget ändamål.⁹

De norska erfarenheterna är att många inte ser sig själva som möjliga familjehemsföräldrar, utan tror inte att de är bra nog. Det tar ofta tid från den första tanken börjar gro på att familjen kanske skulle ställa upp som familjehem till att familjen verkligen tar steget och anmäler intresse. Det är därför viktigt att det finns bra samlad information om vad det innebär att vara familjehem på bland annat internet och att det sker återkommande kampanjer för att förstärka intresset hos möjliga familjehem¹⁰. Det gör också att det är svårt att utvärdera effekterna av ett enskilt års kampanj. Deras erfarenhet är dock att omkring 600-700 familjer brukar anmäla intresse i samband med de nationella kampanjerna.¹¹

Folkpartiet anser att lärdomar måste dras från Norge som har positiva erfarenheter av nationella kampanjer för rekrytering av familjehem. Den svenska staten bör vara med och ta ansvar för rekryteringen av familjehem. Vi föreslår att staten och Sveriges kommuner och landsting tar ett gemensamt ansvar för information om familjehem och för att genomföra återkommande nationella rekryteringskampanjer för fler familjehem.

5. **Utbildning och handledning för familjehem ska vara obligatorisk**

Undersökningar visar att många familjehem inte fått någon utbildning inför sitt uppdrag. Det gäller i synnerhet släktinghem. I t ex Stockholms stad hade inte mer än en tiondel av familjehemmen fått någon grundutbildning¹². Vi anser att samtliga familjer som tar emot ett placerat barn i sitt hem ska ha fått utbildning av kommunen innan något barn placeras där. Denna ska vara obligatorisk.

Flera socialsekreterare vi mött påpekar att även handledning i uppdraget bör vara obligatorisk. Folkpartiet delar den uppfattningen med tanke på att det ofta handlar om barn som kan ha stora och sammansatta behov.

6. **Rätt till tjänstledighet och deltid för att ta hand om familjehemsplacerade barn**

Familjehemsföräldrar åtar sig ett mycket viktigt och svårt samhällsuppdrag som handlar om barn i utsatta situationer. Vår utgångspunkt är att samhället i största möjliga mån ska underlätta möjligheterna att åta sig ett sådant uppdrag och ge rimliga villkor. Många av de placerade barnen har stora behov av vuxenstöd och i många fall behöver åtminstone en av föräldrarna gå ner i arbetstid, eller kanske till och med helt avstå från arbete.

⁹ Enligt telefonsamtal med Ragnar Simonsen, Barne, ungdoms- och familjedirektoratet

¹⁰ Se norska statens webbplats om familjehem: <http://www.fosterhjem.no/>

¹¹ Enligt telefonsamtal med Ragnar Simonsen, Barne, ungdoms- och familjedirektoratet

¹² Stockholms stad Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen (2009): *Barnuppdraget i Stockholms socialtjänst – BUSS. Slutrapport 2009*

Folkpartiet föreslår att en rätt till tjänstledighet och att gå ner på deltid införs för den som åtar sig uppdraget som familjehem.

7. **Förbättra familjehemmens ekonomiska trygghet**

Dagens villkor i trygghetssystemen är inte avpassade efter familjehemsföräldrars särskilda situation. Som exempel kan nämnas att en familjehemsförälder som är tvungen att sluta förvärvsarbete för att kunna möta placerade barns behov förlorar sin rätt till A-kassa. Den som tar hand om ett placerat spädbarn i sin familj får ingen föräldrapenning, eller annan inkomstrelaterad ersättning. Regeringen bör göra en översyn av familjehemsföräldrarnas villkor i trygghetssystemen.

8. **Tydligare nationella riktlinjer om familjehemmens rätt till stöd**

Enligt socialtjänstlagen har socialtjänsten skyldighet att ge stöd, handledning och utbildning till alla familjehem. Hur väl detta fungerar i praktiken varierar, det visar både länsstyrelsernas uppföljning av den sociala barn- och ungdomsvården och samtalen med de familjehem, socialsekreterare och familjehemssekreterare som vi mött. En del har mycket positiva erfarenheter. I andra kommuner får inte familjehemmen tillräckligt stöd. Vi anser att det behövs tydliga nationella riktlinjer som slår fast familjehemmens rätt till stöd och regelbunden kontakt.

Vi vill särskilt peka på att alla kommuner måste kunna erbjuda **stöd för familjehemmen, även utanför kontorstid**. Detta är särskilt viktigt för de familjer som tar emot barn och ungdomar med svåra problem.

Vi vill också peka på att det måste finnas möjlighet till **avlastning** för familjehemmet. Att vara familjehem kan innebära stora påfrestningar för familjen och det kan ibland uppstå lägen då familjen behöver andrum och avlastning. Socialtjänsten måste därför kunna ge uppbackning i form av avlastning så att familjen orkar fortsätta sitt uppdrag.

9. **Strukturerat stöd till de biologiska föräldrarna**

Barn ska ha rätt till trygghet. Det är inte rimligt att tvinga barn att leva långa perioder i osäkerhet om var de långsiktigt ska bo. I en del fall bedömer socialtjänsten att det kan finnas realistiska förutsättningar för att barnet ska kunna återförenas med sina föräldrar. Då är det viktigt att socialtjänsten gör en vårdplan som inbegriper också strukturerat stöd till barnets biologiska föräldrar. Det kan t ex handla om insatser mot missbruk eller psykisk ohälsa, men också om att stärka deras föräldraförmåga. Med utgångspunkt i barnets bästa kan de biologiska föräldrarna också behöva socialtjänstens stöd i sina kontakter med barnet och med familjehemmet. Även i de fall en återförening sker kan både föräldrar och barn behöva fortsatt stöd.

10. **Barnets rätt till långsiktig trygghet**

Barnets bästa ska enligt socialtjänstlagen och Barnkonventionen alltid sättas i främsta rummet. Ändå är föräldraperspektivet och föräldrarätten är stark i socialtjänstens arbete. Många barn tvingas växa upp under ”preliminära förhållanden”.

Barn ska ha rätt till en så trygg uppväxt som möjligt och förutsägbarhet i sina liv. Vi vill underlätta för barn som är långvarigt placerade att, utifrån barnets

bästa, få sina familjehemsföräldrar som permanenta vårdnadshavare. För barnets skull är det viktigt att ändå inte kapa trådarna till de biologiska föräldrarna. Barnet har rätt till sitt ursprung.

11. Stärk barnets eget inflytande över hos vem han eller hon ska bo

Barn som varit länge placerade i familjehem, rotat sig och knutit an till familjen måste ha inflytande över om de ska bo kvar i familjehemmet, eller flytta till sina biologiska föräldrar om deras situation normaliseras. När det gäller små barn, som själva inte kan göra sin röst hörd, ska principen om barnets bästa alltid sättas i främsta rummet.

12. Familjerna måste ha rätt till stöd även efter en vårdnadsöverflyttning

Att så få överflyttningar av vården sker tycks i hög grad hänga ihop med att familjehemmet då förlorar allt praktiskt stöd från den placerande kommunen. Det blir därför ett mycket stort steg för familjehemmet att ta. Goda exempel finns från kommuner som Landskrona som fortsätter att stödja familjehemmet även då de tagit över vårdnaden om barnet.

Folkpartiet anser dock att ett fortsatt åtagande från den placerande kommunens sida behöver tydliggöras i nationell lagstiftning, eller nationella riktlinjer. Familjer som tar över vårdnaden om barnet ska garanteras fortsatt stöd från den kommun som ursprungligen placerat barnet hos dem.

13. Ta bort tidsgränsen för vårdnadsöverflyttningar

När barnet har bott tre år i familjehemmet ska socialtjänsten pröva frågan om vårdnadsöverflyttning. Det är lång tid i ett barns liv. Vi anser att tidsgränsen bör tas bort, så att socialtjänsten i stället gör sådana överväganden löpande för långvarigt placerade barn.

14. Adoption bör provas utifrån barnets bästa

Att adoptera betyder att uppta som sin egen. En adoption är en starkare juridisk bindning än om enbart vårdnaden flyttas över. Men framför allt understryker adoptionen ett känslomässigt ställningstagande – att de blir föräldrar och barn på riktigt, för resten av livet.

Det är mycket ovanligt att ett familjehemsplacerat barn adopteras. Det finns anledning att pröva i vad mån adoption, utifrån barnets bästa, kan var ett alternativ för en del av de små barn som placeras i familjehem och där en återförening med föräldrarna inom överskådlig tid inte är sannolik.

15. Stärk uppföljningen av hur barn i familjehem har det

När ett barn omhändertas och placeras i familjehem har kommunen ansvar att noggrant följa hur barnet har det i sitt familjehem. Länsstyrelsernas uppföljning av den sociala barn- och ungdomsvården visar bland annat att socialtjänsten inte följer upp vårdplaner och ofta inte besöker barnet i sitt familjehem tillräckligt ofta. Det är heller ingen självklarhet att barnet får tala i enrum med sin socialsekreterare. Detta är uppenbara brott mot intentionerna i socialtjänstlagen. Kommunerna måste ta sitt ansvar för de placerade barnen på största allvar.

Alliansregeringen förbereder nu en stor tillsynsreform med avsikten att bland annat stärka barnrättsperspektivet i tillsynen av socialtjänsten. Bland

förslagen finns också försöksverksamhet med tillsynsombud för barn i familjehem, enligt norsk modell. Vi anser att det är en modell som är viktig att pröva för att stärka barns rätt att komma till tals och insynen i hur barnet har det.¹³

16. **Uppföljning av familjehem i annan kommun**

Ofta placeras barn i familjehem på långt avstånd från hemorten. Den placerande kommunen har därmed mycket begränsad insyn och tillsyn. Den placerande kommunen ska alltid ha ansvaret att följa upp att barnet har det bra i familjehemmet. Men av praktiska skäl bör vistelsekommunen kunna genomföra granskning och uppföljning på den placerande kommunens uppdrag och få ersättning för det. På detta sätt ökar möjligheten att följa upp att familjehemmen erbjuder en god kvalitet och att eventuella missförhållanden uppdagas.

17. **Placerade ungdomar måste kunna få stöd in i vuxenlivet**

Ett problem för många placerade ungdomar och familjehem är att den unges placering hos familjehemmet upphör på 18-årsdagen, eller då han eller hon har gått ut gymnasiet. Både familjehem och familjehemssekreterare upprörs över detta. ”Det är ju inte klokt att slänga ut ungdomarna efter studenten”, säger ett familjehem. ”En 18-åring behöver en familj”, säger en annan. Flera påpekar att så behandlas inte andra ungdomar i samhället. De flesta får bo kvar hemma tills de är ”flygfärdiga”.

Ungdomar kan av olika skäl behöva bo kvar i familjehemmet även efter 18-årsdagen. Då ska socialtjänsten, enligt Socialstyrelsens handbok, fatta ett nytt beslut om bistånd i form av fortsatt placering. Det framgår inte av våra samtal varför kommunerna inte beviljat fortsatt bistånd, eller om sådant bistånd inte sökts. Uppenbart är detta ett problem som drabbar många placerade ungdomar.

Eftervården av placerade barn och ungdomar är ett eftersatt område. Många placerade ungdomar står helt ensamma som unga vuxna. Det bör i god tid utarbetas strategier inför att en placering hos ett familjehem ska avslutas. De måste kunna få fortsatt stöd genom familjehemmets eller socialtjänstens försorg.

18. **Skärp kravet på barnkompetens och erfarenhet i socialtjänsten.**

Alla blivande socionomer måste få obligatorisk utbildning om barnets rättigheter och barn i utsatta situationer under sin utbildning. Socialstyrelsen bör utfärda föreskrifter som skärper kraven på kompetens hos dem som ska handlägga ärenden som rör barn och unga. Det ska inte vara tillåtet att låta oerfarna socialsekreterare handlägga utredningar som rör barn i utsatta situationer. Stöd av mentor/erfaren handläggare bör erbjudas den som ska börja arbeta med barnärenden.

¹³ Proposition 2008/09:160 *Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten*

4. Referenser

Akademikerförbundet SSR (2008) *Undersökning bland socialförvaltningar*

Folkpartiet liberalerna (2008): *Ansvar för de glömda barnen – om barn placerade i samhällets vård*

Folkpartiet liberalerna (2009): *Se till mig som liten är*

Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen*

Proposition 2008/09:160 *Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten*

Ragnar Simonsen, Norges Barne, ungdoms- och familiedirektorat. Telefonsamtal

SOSFS 2006:14 (S)

Stockholms stad Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen (2009): *Barnuppdraget i Stockholms socialtjänst – BUSS. Slutrapport 2009*

Sveriges kommuner och landstings cirkulär 08:81